

Per Salling

Ud på Lyngen!

Bogen om Vig Lyng

Per Salling

Ud på Lyngen!

Historien Om Vig Lyng

© 2022 Per Salling

Forlag: BoD – Books on Demand, København, Danmark

Tryk: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

Bogen er sat med Palatino Linotype og Posterama.

ISBN: 978-87-4304-715-5

Indhold

Forord: Ud på Lyngen!	9
Lyngen – før det hele begyndte	11
- Og så begyndte det!	33
Mogens Heeringsvej	39
Vig Strandkoloni / Ericavej	51
Vej 13	85
Vej 14	97
Kolonierne på Vig Lyng	105
Ferielivet på Lyngen	115
Slutning: Vig Lyng – en helårsmosaik	145
Kilder	149

Forord: Ud på Lyngen!

Jeg kan allerede høre protesterne: Det hedder da "op på Lyngen"! Vist så – hvis man er landligger. Men nu er jeg altså *inde* fra Vig, og dér siger man "ud på Lyngen". Derfor.

Historien begyndte som noget helt andet, nemlig som et jubilæumsportræt af Grundejerforeningen Vig Strandkoloni til foreningens nybagte hjemmeside. Det ville den ikke finde sig i, historien. Den rev i tøjlerne og gjorde mig indigneret opmærksom på, at den overhovedet ikke kunne fortælles uden at komme ind på "Aktieselskabet Vig Strandkoloni". Hvad var det? Og hvorfor hedder området overhovedet Vig Lyng, og hvorfra og hvortil går det – og hvorfor dét? Og hvad så med de andre veje på Vig Lyng, Mogens Heeringsvej, Vej 13 og Vej 14 – hvor kom de fra? Og hvordan så her ud før, og hvem gjorde noget ved det? Og hvor gik vi hen, når vi gik ud, og hvad skete der så bagefter? Og hvad gør vi så nu? Og så videre.

Kort sagt, historien ville fortælles ordentligt; og det skulle jeg gøre.

Det gjorde jeg så efter bedste evne, og resultatet ligger her. Nogle vil finde noget af indholdet kedeligt – værsgo', spring det bare over. Andre vil synes, at det er for tyndt, for hvorfor har jeg ikke fortalt om... Men kunsten at kede består jo netop i at tage det hele med, ikke mindst det alt for private. Og andre igen vil sikkert blive irriterede over den manglende balance mellem beskrivelsen af de fire veje, for Ericavej – altså Vig Strandkoloni – fylder godt nok meget. Det er en ren tilståelsessag: Ja, sådan er det, og forklaringen har jeg givet ovenfor. Dér begyndte jeg, og dér er der mest stof. Men Lyngen er jo alligevel vores allesammens, og meget – det meste – af det historiske stof er vores allesammens historie.

Før og efter og ind imellem kommer der så lidt om forhistorien, om naturen før og nu, om menneskene på Lyngen og om de nærmeste omgivelser.

Under alle omstændigheder: Her er den altså, historien som den fortælles af dem, der ved, og som den kan bygges på kilderne. Kilderne selv er lagt pænt på plads igen – se kildefortegnelsen – så jeg fratager ikke eventuelle skelkværulanter og servitutkrakilere pligten til og fornøjelsen ved selv at dykke ned i støvede arkiver og mugne tingbøger. God fornøjelse!

Og så håber jeg, at alle I på Hønsinge Lyng, Jyderup Lyng og alle de andre lyng og i alle de andre sommerhusområder – og alle vores sommergæster

– får lyst til at læse med, blive inspireret og selv begynde at grave i jeres områders fortid. Der er mennesker indblandet overalt, så der er masser af historier at fortælle.

Tak til alle bidragydere, meddelere og kritikere undervejs!

Per Salling, Vig Lyng 2022

Har du lyst til at læse mere?

Nedenfor kommer de første 6 sider –
resten finder du hos din boghandler
efter 15. juni 2022!

Lyngen – før det hele begyndte

En Vinteraften med Frost og Snefog i Februar 1917 kom Lars Kinimond hen over Marken til Lauritz Niensens.¹ – Ja, han kom flere Gange om Ugen, han havde endnu ikke faaet indlagt Telefon. Der var efterhaanden blevet mere og mere at telefonere om til Landmaaler, Sagfører, Amts- og Sogneraad.

I Aften var han særlig oprømt. – "Nu skal I bare se her Folkens". Kinimond udbredte nogle Papirer paa Bordet. (Det samme Bord, hvor Johan Hansen for mange Aar siden havde tegnet Udskiftningen i Hønsinge.)

Nu var det ogsaa en Udflytning – denne Gang fra Hovedstaden og ud paa den store flade Lyngstrækning, hvor kun nogle Fiskerhuse og Landejendomme laa spredte. Fra Høve Skov til Fuglebæksaaen vest for Lyngvejen 17 Boliger, ingen Beplantning, kun nogle enkelte forblæste Træer, som Vestenvinden havde givet et nedtrykt Udseende. – Jo, Kinimond var Optimist.

Der er ikke mange øjenvidneskildringer fra Lyngen fra 1900-tallets begyndelse, fra tiden før den store bebyggelse. Men ovenstående er fra Hans Niensens lille bog "Tidens Hjul" (1964), der skildrer miljøer og mennesker i området fra Høve Pindal over Hønsinge til Højby 1724-1964. Og han var der selv, Hans Nielsen, den vinteraften med frost og snefog da Lars Kinimond kom.

Lars Kinimond og Lauritz Nielsen var gårdejere. Selv om jorden var ringe, havde de så nogenlunde deres på det tørre. Men for husmændene og landarbejderne var det anderledes. Historikeren H. V. Clausen skrev i sine omfattende "Topografiske Skildringer" i "Fra Holbæk Amt" 1918:

Hele det område, som på landsiden er begrænset af vinkellinjen Lumbsås—Højby—Svinninge²—Høvestrand, er gammel høvbund. Skaller findes helt ind mod jærnbanen, afspærret ved strandvolde og delvis dækket med flyvesand.

Om de store kær-, mose- og engdannelser, hvis græsflader tiltrak folk på et primitivt landbrugsstandpunkt, ligger tre af Odsherreds sex ældgamle bebyggelser: Ellinge, Svinninge og Hønsinge, medens grus- og sandarealerne, der kan have ahl

¹ Lars Kinimond ejede Bodilsminde på Nykøbing-Slagelse-vejen syd for Hønsinge, og Lauritz Nielsen havde nabogården Barringgård på Smidsholmvej. Hans Nielsen, der skriver dette, var søn af Lauritz Nielsen og havde Barringgård efter ham.

² Svinninge her: Det gamle navn for Nr. Asmindrup Stationsby.

til underlag (jfr. Højby kirke), lige op til 19. årh. lå hen som hedeparter, tilhørende mange landsbyer; selv sådanne, hvis jord ikke nåede ud til stranden, som Tengslemark, Højby og Vig, havde deres »Lyng«. »Kongeparten« var statens; af Ellinge Lyng indtog den 1799 230 tdr. land til skovplantning; Jyderup skov er derimod dannet 1843 af fire nedlagte fæstegårde, Usselvang. Ellinge plantage er såre tarvelig; der er meget stærk mår; træernes højde er meget ringe. Jyderup skov har nok mager jord, men granerne når dog nogle steder en anselig størrelse, og enkelte steder er der pæne bøge. Bøndernes fællede er for største delen udstykkede

Figur 3: Endnu først i 30'erne så der ud, som hele Lyngen havde set ud i århundreder, her på Ellinge Lyng et par kilometer nord for Smidsholmvej. Sjællands Odde kan anes i baggrunden. Huset er typisk for egnens byggeskik. (Odsherred LA, foto: Søren Bay)

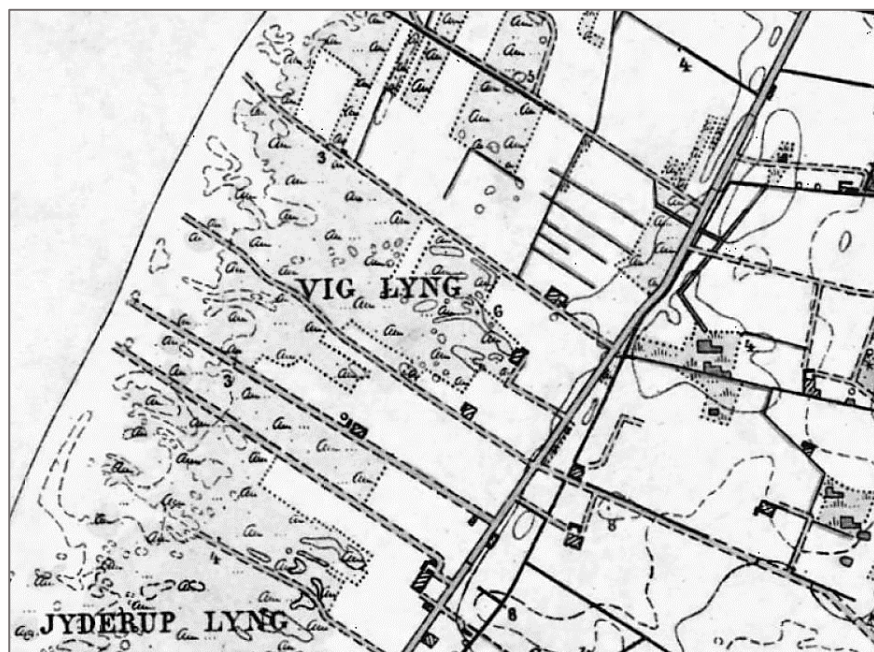
til mange små parcellister, der vist gennemgående sidder dårligt i det og i høj grad er til byrde for fattigvæsenet i de ellers så rige gårdmandssogne. Allerede dr. Larsen ³ siger: »Opdyrkningen burde aldrig være sket.« Mange af husene er i en længe og af hensyn til vinden i retning øst – vest.

Hvordan var levevilkårene for husmændene på Lyngen dengang? Det er svært at forestille sig i dag. Men der er en øjenvidneskildring fra vinteren 1894, altså ca. 25 år tidligere; og når man regner med, at 1919 var lige i kølvandet på 1. verdenskrig, hvor levevilkårene for den jævne befolkning i Danmark var blevet trykket en del, så kommer den beskrivelse formodentlig tilværelsen for fattigfolk på Lyngen i 1917 nogenlunde nær.

³ Jens Henrik Larsen, 1773-1852, præst og naturvidenskabsmand, født i Nykøbing Sj. Ud gav 1832 bogen "Ods og Skippinge Herreders Topografi".

I januar 1894 var den socialdemokratiske politiker og agitator Frederik Borgbjerg i Odsherred for at skabe kontakt med de lokale arbejder- og arbejdsmandsforeninger. Efter besøgene i Nykøbing og Højby fortæller:

Næste dag spadserede Borgbjerg til Vig. "Regn og Blæst, opblødte Veje. Man taler saa meget om det idylliske Landliv, om de sunde Bønder, om Husmandsbørnernes rødmussede Kinder. Men sjældent har jeg mødt saa megen Sygdom som her paa denne Egn. Ved Indgangen til Kirkegaarden ligger der frisk plukket Buksbom, et Tegn paa nylig stedfunden Begravelse. Overalt Difteritis, Influenza, Mavekatarr. Landsbygaderne danner mange Steder ét Pløre. Landarbejderhytterne er fugtige og alt for smaa for de børnestærke Familier. Og saa Kosten! Centrifugemælk⁴, og det meget lidt, groft Rugbrød, Amerikanske Fedt eller Margarine. Arbejdslønnen er her gennemgaaende 50 Øre! Manden lever nogenlunde ordentlig, han faar Kosten paa Gaarden. Men til hvert af Børnene er der ikke 10 Øre om Dagen til Kost, Brændsel, Klæder osv. De officielle Maalinger i Skolerne har jo ogsaa godtgjort, at Husmandsbørnene er mindre og vejer mindre end Gaardmandsbørnene." (Cit. fra Sørensen: Odsherred II)

Figur 4: Udsnit af "højt målebordsblad" 1842-99. Lyngtoftevej kommer op fra nederste højre hjørne, markeret som hjulspor (stiplede linjer) lige som adskillige hjulspor til stranden, der blev benyttet af fiskerne – og af gårdejerne til afhentning af tang og sand. Man kan se, at lyngheden bliver forsøgt presset tilbage og opdyrket, dog som nævnt med dårligt resultat. Rongemose lidt over midten af billedet (se kortet fra 1773, fig. 13) er under dræning, drængrøfterne er markeret.

Det har ikke været en dans på roser at være husmand ude på den sandede jord. Museumsinspektør Kirsten Strandgaard skriver i "Lyngens folk": *Det er de jordløse unge fra bondelandsbyerne i øst, der har købt parceller af bøndernes lynglodder. (...) Nogle husmænd har måttet nøjes med nogle få tønder land, andre har haft rådighed over 10-15 tønder. Jorden var næsten rent sand, som holdt meget dårligt på fugtigheden. Tørkesomre med vissen rug uden kerner*

⁴ Skummetmælk

i aksene har været en tilbagevendende plage for familierne. For at kunne overleve har det været nødvendigt, at husmands- og fiskerfamilierne beskæftigede sig med andet end jordbrug og fiskeri. Både faderen, moderen og de større børn har måttet finde arbejde ved siden af hovednæringen. De erhvervskombinationer, man i dette tidsrum oplever på Lyngen, er næsten utallige.

Vigtigst for alle familier var arbejdet som daglejere på gårdene inde i landet. Lyngfolkene udgjorde den nødvendige ekstra arbejdskraft, som bønderne havde brug for i roerne, ved hø høsten, ved korn høsten, ved tørvegravningen, i kartoflerne og ved møgspredningen. For bonden var det en fordel at bruge daglejere i stedet for at fæste karle og piger. En daglejer skulle bonden jo ikke føde på om vinteren. Og lyngfolkene var stabile folk. De havde hvert år brug for den løn, daglejerarbejdet kunne give. Var det mon derfor, bønderne havde solgt de små, sandede lyngparceller til nybyggerne på Lyngen?

Men der var også andre måder at tjene penge på. Lyngfolkene dyrkede flere kartofler og gulerødder, end de selv kunne spise. Lyngfolkene børn måtte lære at spare på kartoflerne og spise fisk i stedet. Kartoflerne skulle sælges. Man fiskede i morgentimerne, og faderen kørte så med trillebøren rundt til gårdene og solgte fisken. Man gik på jagt. Man holdt bier. Man kunne forskelligt håndværk. Man kunne vise vand. - Ja, lyngfolket måtte kunne lidt af hvert for at overleve på Lyngen.

Lidt af hvert, ja. En revisor sagde engang til mig: Man skal passe på med at være hvidere end sne, det ser ikke naturligt ud. Det passer vist på Niels Heerings beskrivelse ⁵ af endnu et erhverv:

"(...) Vi havde alle - ikke mindst i de senere år - en svaghed for Fisker-Christian, der til gengæld havde en svaghed for spiritus, eller i hvert fald havde haft det. Under alle omstændigheder var han med blandt de smuglere, der gik ud fra Høve Strand og bjærgede de mange dunke med den kostbare spiritus, som "spritleverandører" fra især Polen havde sænket i det lave vand i det især i vintermånederne øde område. Lageret af den indsmuglede sprit blev opdaget i kældrene til Hotel Klinten oppe over Høve Skov, og Christian blev efter sigende idømt en bøde på 250.000 kr., der sikkert aldrig er blevet betalt."

Det lille, nu nedlagte museum i Høve åbnede i 1978 udstillingen "Alle tiders Odsherred" med bidrag af den lokale billedkunstner og keramiker Birgit Krogh. Hendes tegninger på planchen "Folkene på Lyngen" illustrerer meget godt – sammen med fotografierne - de forskellige befolk-

⁵ Heering-familien fra "Fiskersminde" har givet mig adgang til to private erindringsbøger – se litteraturlisten. De er en vigtig kilde til denne bog.

ningsgrupperes livsvilkår i de 3 generationer fra 1920 til 1980. Starttidspunktet 1920 er forståeligt, formålet taget i betragtning; havde man taget udgangspunkt i 1900, ville omtalen af sult, nød og konkurser have været upassende for et hyggeligt lille museum i sommerlandet. Planchen (fig. 5) blev gengivet i tidsskriftet Bygd nr. 4 1979 som illustration til Kirsten

Strandgårds artikel, der er citeret ovenfor.

Figur 5: Planchen fra Høve Museum er her gengivet med venlig tilladelse fra Odsherreds Museum / Museum Vestsjælland.

Den første "sommerhusejer" på Vig Lyng, overretssagfører Mogens Heering, købte som nævnt husmandsstedet "Fiskersminde" (i dag Grundejerforeningen Fiskersminde) på tvangsauktion i 1917; og hans søn Niels Heering skriver i "Fiskersminde siden 1917": Udenfor "haverne" var der længst oppe mod Lyngvejen tilsået et par arealer med sæd, men noget større udbytte kan de næppe have givet, for stråene stod så langt fra hinanden, at de ikke kunne røre hinanden, selv når det blæste, og det gjorde det tit. Tvangsauktioner var ikke sjældne på Lyngen, kan man se i tingbøgerne.

Så landligerne kom! Og med dem kom både indtægter fra salg af den elendige jord og en bedre løn for arbejdet. En håndværker og husmand, Niels Peter Sørensen, oplevede det sådan:

1895 kom jeg til Vig Lyng, hvor jeg har boet siden. Det vil sige, jeg har boet samme sted alle årene, men det er en hel historie for sig selv. Jeg har passet mit håndværk som bødker, og drevet lidt landbrug ved siden af, og efterhånden som sommerhusene er skudt op, har jeg haft beskæftigelse hos mange af københavnernes.

Men så er der det med bopælen, og det hænger sammen med københavnernes. Da de begyndte at komme hertil, var folk på egnen ikke særlig begejstrede for dem, og de ville ikke sælge mælk og grøntsager, eller andre sager, til dem. De var bange for at blive snydt. Men jeg tog alligevel venligt imod dem, og begyndte at handle med dem.

Figur 6: Bødkerens hus lå på nuværende adresse Skoobakken 2, lige bag "Lausminde" på Strandlystvej. Det kaldtes "Penalhuset". Billedet er fra 1905 og viser et typisk husmands- og håndværkerhus på Lyngen på den tid. I baggrunden tv. Jyderup Skov, th. højdedraget øst for Høve Stræde. (Odsherred LA, ukendt fotograf.)

Min første kunde var afdøde overretssagfører Heering, der spurgte om han ikke kunne købe forskellige af mine landbrugsprodukter til husholdningen i sommerejendommen "Fiskersminde". Det gik udmærket, og vi blev efterhånden rigtig gode venner.

En dag sagde han til mig, at hvis jeg blev træt af at drive landbrug og ville sælge min ejendom, kunne min kone og jeg flytte hen i udlængen til "Fiskersminde", og det skulle jo ikke koste os noget at bo der. 1926 solgte jeg ejendommen, og spurgte Heering, om jeg måtte bo midlertidigt hos ham, til vi fandt noget andet. Han svarede, at hans løfte stadig gjaldt - og vi har boet her siden, også efter hans død. Vi synes det er et meget smukt træk af fru Heering.⁶

⁶ Interview med Holbæk Amts Venstreblad 8/4-1954, da han fyldte 90 år. Det kan ses i Niels Heerings bog, at "huslejen" bestod i at være opsyns- og altnuligmand på ejendommen.